

Al·loglotisme, territorialitat i "*ius linguae*": tres eixos per vertebrar una política lingüística europea *top-down*

Lluís de Yzaguirre (de_yza@upf.es)¹
Cristina Gelpí (cristina.gelpi@trad.upf.es)
Institut de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona (Europa)

Abstract en català

Europa, com a realitat complexa que és, experimenta conflictes lingüístics a nivells molt diversos i amb intensitats molt variables: des dels que enfronten comunitats històriques amb llengua diferent de la de l'Estat que les administra (o més d'un Estat), passant pels que tenen les administracions locals amb els ciutadans (o no) extracomunitaris i acabant (sense ser exhaustius) amb els rols preferents d'algunes llengües en la maquinària administrativa comunitària.

Els autors de la comunicació exposaran el seu convenciment que només una política que uniformitzi a escala europea l'obligació de respectar i protegir autènticament els drets lingüístics, tant els individuals com els col·lectius, pot representar la fi dels conflictes als nivells inferiors, al mateix temps que un impuls per a la integració europea, mentre que al nivell de les institucions comunitàries encara està per arribar el gruix del problema, amb la imminent duplicació dels estats membres.

També presentaran la seva perplexitat pel fet que portem tants anys encallats en el mateix problema donant voltes a la inviabilitat de les mateixes falses solucions, quan n'hi ha moltes d'altres que no s'han plantejat. Doncs, es presentaran conceptes que fins ara no s'han mobilitzat en aquest debat o que no s'han defensat adequadament, com són:

- **al·loglotisme:** política lingüística d'una Institució consistent a posar tots els seus membres en igualtat de desavantatge, obligant-los a comunicar-se professionalment en una llengua altra que la pròpia;
- **territorialitat:** en el marc del reconeixement que hi ha drets lingüístics individuals i d'altres de col·lectius, política de garantir el futur d'una llengua assignant-li un territori en el qual sigui la llengua prioritària de l'administració, del comerç, dels mitjans de

¹En primera instància, aquest treball fou concebut pel Dr. Lluís de Yzaguirre, el qual es va sentir en la necessitat de sol·licitar la participació de la Dra. Cristina Gelpí per tal com es tracta d'un treball amb una proporció d'opinió molt alta. El paper que la Dra. Gelpí ha desenvolupat ha estat per un cantó de control de les referències i implicacions de l'àmbit jurídic i per l'altre el d'advocat del diable requerint, sempre que fos possible, suport de tercers a les opinions emeses. Doncs, el component ideològic del treball és bàsicament degut al Dr. de Yzaguirre, mentre que la seva concreció ha estat a quatre mans.

comunicació, de l'ensenyament, dels productes d'enginyeria lingüística i de la vida social en general;

- **ius linguae**: principi jurídic segons el qual el principal criteri per atorgar la ciutadania a un immigrant no és l'herència genètica ni el fet d'haver nascut en un territori concret sinó el de demostrar la capacitat de formar part plenament de la comunitat en qüestió comunicant-s'hi activament i passiva.

Tots aquests conceptes i d'altres es contextualitzaran en una concepció, que els globalitza, de la Unió europea com una unió de ciutadans i ciutadanes iguals en deures i drets, respectuosa de les minories i cultivadora del pluralisme.

Introducció

Abans de procedir a apuntar una possible política lingüística (o unes mesures lingüístiques), a analitzar la realitat de partida o a formular els anhels al respecte, cal establir la hipòtesi sobre si aquesta política té sentit en tant que hi ha una voluntat de progressar cap a una integració europea que ultrapassi les motivacions materials.

Doncs, començarem espigolant algunes de les motivacions que varen dur els nostres governants a signar el tractat de Maastricht:

- desitjant fer créixer la solidaritat entre els seus pobles, dins del respecte de llur història, de llur cultura i de llurs tradicions
- decidits ... a desenvolupar polítiques que garanteixin que els avanços en la integració econòmica vagin acompanyats de progressos paral·lels en altres àmbits
- disposats a crear una ciutadania comuna als nacionals dels seus països
- disposats a continuar el procés de creació d'una unió cada vegada més estreta entre els pobles d'Europa, en què les decisions es prenguin de la forma més pròxima possible als ciutadans...

(Preàmbul del Tractat de Maastricht)

Sembla evident que si totes aquestes motivacions han de tirar endavant, la realitat multilingüe d'Europa i la diversitat de situacions jurídiques de les seves col·lectivitats lingüístiques, la situació pròxima a la desaparició d'autèntics tresors lingüístics (com l'occità a mitja França o el sòrab a 70 km de Berlín), així com la capacitat d'incorporar-hi els "altres europeus" de manera que no s'accentuin els desequilibris actuals, requereixen un tractament rigorós i harmònic a escala continental, que només és possible amb una política lingüística d'abast paneuropeu i supraestatal.

Doncs, estem convençuts que cal "vertebrar una política lingüística europea". Més endavant intentarem demostrar que la política lingüística d'alguns estats europeus és genocida, fruit de tradicions pluriseculars de discriminació lingüística, de menyspreu per la diversitat i d'uniformació consegüent, de manera que el marc supraestatal és necessari per a la protecció de les minories. També plantejarem que, ateses les minses competències actuals dels organismes comunitaris, de moment el que resulta més viable és plantejar una dinàmica *top-*

down que, començant per introduir una autèntica igualtat de drets i d'oportunitats en el si de tots els organismes comunitaris, faci una pedagogia del respecte a la diversitat que incentivi en els nivells estatal, regional i local una millora del tractament de la qüestió lingüística.

La qüestió lingüística en els diferents nivells d'articulació europea

El principal factor que condiona la percepció de la problemàtica lingüística és que la majoria dels europeus, especialment els parlants de les llengües afavorides pels Estats, troben natural la discriminació lingüística, de la mateixa manera que les societats esclavistes, les que practiquen la segregació racial o religiosa o les masclistes basen el seu equilibri en la percepció majoritària de la "naturalitat" de la discriminació que les configura.

El panorama, però, no és homogeni: des dels Estats respectuosos de la diversitat lingüística fins als netament genocides hi ha una gradació amb matisos intermedis, com el cas d'Itàlia, que introdueix en la Constitució del 1946 la protecció de totes les seves llengües sense que cap dels governs dels cinquanta anys posteriors hagi assumit les obligacions de protecció i hagi actuat en conseqüència.

La temptació de circumscriure la persecució del genocidi lingüístic als Estats, que està causant la ineficàcia de les poques iniciatives preses fins ara, ha de ser superada per tal com

- hi ha moltes comunitats lingüístiques a Europa que estan administrades per més d'un Estat, que practiquen nivells diferents de persecució o de protecció;
- en el cas de les llengües perseguides per un únic Estat, la hipocresia de proclamar la "no ingerència en la sobirania de l'Estat" és una excusa per incórrer en denegació d'auxili;
- hi ha situacions lingüístiques que requereixen un marc continental, com la resposta adequada, de "creixement lingüístic sostenible", a la immigració extracomunitària o el cas del romaní:

Il y a actuellement environ 40 millions de Romané Chavé en Europe... (Gila 1994, pàg 17)
--

Probablement aquesta xifra inclou els gitans de tots els països de l'Est d'Europa.

La persecució lingüística com a forma de genocidi

Hi ha moltes formes de persecució lingüística, però ens limitarem a les que es desprenen de la següent formulació:

il genocidio è linguistico, culturale, sociale e non fisico. Ma è sempre genocidio. Ai sensi almeno di quanto dichiara nella decisione dell'ONU del 13 dicembre 1946, dove si enuncia chiaramente che questo crimine non è soltanto la distruzione fisica di un gruppo umano o di una nazione ma ogni *piano coordinato di azione diverse, che hanno per obiettivo la distruzione dei fondamenti essenziali della vita dei gruppi nazionali, nel disegno di annientamento di questi gruppi attraverso la disintegrazione delle loro istituzioni politiche e sociali, della cultura, della lingua, del sentimento nazionale, della religione, dell'esistenza economica dei gruppi medesimi... (Salvi 1975, pàg. 78)

Pertant, parlarem de genocidi lingüístic (i, doncs, d'un crim contra la humanitat que no prescriu, que reclama la "ingerència humanitària" i que ha de ser reparat inel·ludiblement) sempre que hi hagi un "pla coordinat d'accions diverses", cosa que no sempre es podrà demostrar. Però sembla bastant evident per a algú que conegui la persecució que han patit el català i altres llengües tant a Espanya com a França durant els darrers segles que no han estat mesures casuals, sinó accions deliberades:

Y, al principio -que desde el siglo XVII había presidido explícitamente las liquidaciones de las guerras religiosas entre Reforma y Contrarreforma- *Cujus regio, ejus religio*, según el cual la religión del Príncipe se convertía en la religión del país, y que había hecho, de grado o por la fuerza, que tantas poblaciones fuesen religiosamente homogéneas, se le sustituyó -o añadió- el que implícitamente inspiró a tantos políticos, y que podemos formular así: *Cujus regio, ejus lingua*, según el cual la lengua del Príncipe se convierte en la lengua del país. Fueron muchos los Estados que en virtud de este principio practicaron una política resueltamente *asimilacionista* con respecto a sus minorías, y tendente a hacerles abandonar su lengua étnica en provecho de la lengua nacional. (Breton 1979, pàg. 88)

En tot cas, hi ha qui sosté que determinats grups han preferit ocultar la seva identitat per por a represàlies o discriminació

En Espagne, il y a deux ans à peine, les sources officielles ne mentionnaient que 250.000 Gitans. Du jour où l'Etat leur a donné la liberté d'expression culturelle, le chiffre -toujours officiel- est passé très rapidement à 600.000 (Gila 1994, pàg. 18)

En el cas de la Catalunya francesa, aquesta política comença el mateix dia que els Borbons en prenen possessió al S. XVII, però s'accentua fins al paroxisme amb la Revolució; els ideòlegs de l'Estat centralista aconsegueixen presentar el genocidi lingüístic com el camí cap a la igualtat que s'aconseguirà amb la uniformació lingüística; imposant a tothom el francès, llavors minoritari, a totes les altres comunitats lingüístiques:

Un *rapport* de Talleyrand a l'Assemblea constituent (setembre de 1791) estableix que Ail est important, pour le maintient de l'égalité réelle, que le langage cesse de séparer les hommes en deux classes, (Marcellesi 1975, pàg. 18)

Noteu que no parlen de les diverses col·lectivitats, sinó de dues: els que parlen la llengua que

es vol imposar i els que no la parlen, esdevenint els darrers "iguals" gràcies al genocidi, encara que els primers sempre romandran "més iguals":

Language shift and loss are not inevitable processes, however. Minority groups can experience that shift towards the majority language does not always imply better chances for educational achievements and upward social mobility. A group may >give away' its language without getting social-economic advantages in return. It is no longer discriminated against because of language, but because of colour, culture, etc. (Appel 1987, pàg. 45)

En el terreno del francés nacional, el aparato ideológico del Estado escolar, resultado de encarnizadas luchas sociales, ha organizado la práctica institucional de la lengua nacional de modo que el principio fundamental de igualdad lingüística se halla íntimamente combatido por principios y efectos confusos de desigualdad. El derecho reconocido por el Estado a los ciudadanos franceses a practicar el francés sin distinción de clases sociales es acompañado por modalidades que han canalizado invisiblemente, en provecho de las clases dirigentes de la burguesía moderna, las ventajas que la formación gramatical y cultural procuraba a la burguesía aristocrática (Balibar 1974, pàg. 167)

L'article 2 de la Carta de les llengües regionals o minoritàries (aprovada el novembre de 1992, després d'anys de deliberacions) estableix:

Les parts es comprometen a eliminar, si encara no ho han fet, tota discriminació, exclusió, restricció o preferència injustificada que afectin l'ús d'una llengua regional o minoritària i tinguin per objecte descoratjar o posar en perill el seu manteniment o el seu desenvolupament... (CELRM 1992)

La resposta preventiva de França va consistir a modificar el juny del 1992 la seva Constitució per oficialitzar la discriminació de totes les altres llengües de França. És gràcies a aquesta modificació que el govern francès es nega des de llavors a acceptar qualsevol normativa en favor de la preservació de totes les altres llengües de França, titllant-la d'anticonstitucional. Estats com Bèlgica o Suïssa demostren que és possible tenir més d'una llengua oficial, però França avui proclama que "la llengua de la República és el francès" i ho aplica a ultrança contra tot intent d'utilitzar les altres llengües, per exemple en la documentació municipal de localitats amb una majoria de la població amb primera llengua diferent del francès.

Segur que moltes veus haurien clamat al cel si la modificació de la Constitució francesa hagués proclamat que "la religió de la República és el catolicisme". Com hem apuntat abans, la discriminació lingüística en certes societats europees es troba tan normal com les castes a l'Orient. Però la majoria dels francesos adults encara recorden el "Soyez propre, parlez Français" que durant decennis va reprimir a les escoles l'ús de totes les altres llengües.

Pel que fa a Espanya, cal assenyalar alguns fets:

- la Constitució del 1978 consagra que el castellà no és l'única llengua espanyola i que les

altres llengües espanyoles seran objecte d'especial protecció, però quasi vint-i-cinc anys després el propi govern d'Espanya no té constància de quines són aquestes llengües que se suposa que hauria de voler protegir (l'àrab i el bereber no són cooficials a Ceuta i Melilla, l'asturià no és cooficial ni a Astúries, la comunitat més multilingüe d'Espanya -Castella i Lleó-, on es parla el castellà, el lleonès, el gallec, l'asturià i que té una illa administrativa dins del País Basc, només té el castellà com a llengua oficial);

- la mateixa Constitució, però, limita a l'article 145 les vies de col·laboració entre regions, de manera que dificulta la "integració" de les comunitats lingüístiques administrades per més d'una regió, com la catalana i la basca;
- els diversos nivells de l'administració han treballat reiteradament per a la disgregació del català, especialment a València: cossos de professorat separats per regions (cosa que no passa amb el castellà), ortografies alternatives, negació de la identitat de la llengua... que han arribat fins al ridícul recentíssim de proposar un apartheid literari: els alumnes valencians aprendran els autors castellans d'arreu, però en llengua catalana només els que han nascut a la regió valenciana;
- els intel·lectuals valencians i les institucions que han treballat a València per la llengua autòctona han estat objecte d'actes terroristes (bombes o incendis provocats, per exemple en els repetidors de televisió i ràdio en català) sense que mai la policia hagi estat "capaç" de trobar-ne els culpables;
- des de l'adveniment de la democràcia, sempre que l'Administració de l'Estat s'ha implicat en qüestions lingüístiques ha estat per interferir en la recuperació de les llengües espanyoles diferents del castellà, sobretot al País Basc i als Països Catalans. En canvi, en vint-i-cinc anys no s'ha pres cap mesura per acabar amb el monolingüisme pertinaç dels Països Castellans, sigui per fer-hi prosperar un poliglòtisme focalitzat cap a les llengües europees més potents, sigui per facilitar que les altres llengües espanyoles hi siguin més conegudes, com a pont cap a la intercomprensió.

L'endofòbia

Hem anotat que la dificultat de la persecució del genocidi lingüístic (que, seguint el Petit Robert podríem incloure dins *l'etnocidi*) per tal com cal provar que hi ha un pla coordinat. Però, si la Unió Europea vol combatre el racisme i promoure la protecció dels drets humans (inclòs el dret a no ser discriminat per la llengua), caldrà que comenci a prendre consciència d'una forma de racisme que afecta especialment les col·lectivitats lingüístiques discriminades: l'endofòbia.

Aquest sentiment, complementari de la xenofòbia, consisteix en l'odi a la pròpia diversitat, a considerar que una determinada comunitat, v.g. els meus conciutadans, han d'assumir uniformement la meua cultura, la meua llengua, la meua religió... a considerar que la diversitat lingüística o religiosa és una forma de traïció. Un cas clamorós d'endofòbia religiosa és l'acarnissament amb que l'Iran porta perseguint la religió Bahai des de fa 150 anys; en el marc europeu, l'endofòbia és principalment de base lingüística i cultural: els grecs o els italians que no parlen respectivament grec o italià són titllats de "mals" grecs o italians...

L'endofòbia es manifesta a voltes amb prejudicis grollers, però sovint cala de manera més subtil:

"One isn't born with feelings of shame and a lack of self-confidence about one's language. Where do they come from? In virtually all cases, they are introduced by a more dominant culture, whose members stigmatize the people in such terms as stupid, lazy, and barbaric (often, despite the evidence of great artistic achievements in the people's past, as in the case of the Mayas and Aztecs), and their language as ignorant, backward, deformed, inadequate, or even (in the case of some missionaries) a creation of the devil.", (Crystal 2000, pàg. 84)

vegem-ne un exemple calmorós, signat per un notable lingüista:

"En comparación con el francés el bretón es un instrumento tan tosco, tan poco útil, que ningún bretón sensato puede ni soñar en emplearlo de modo preferente. Es tanto como decir que la lámpara eléctrica oprime a la candela o a la antorcha; o tanto como lamentarse de que la cosechadora perjudica a la hoz" (Meillet 1928, pàg. 178)

No és estrany que, mentre a Catalunya la percepció social de la integració d'un immigrant és que parli en català, a França és que assumeixi l'endofòbia. El diari Le Figaro entrevista entusiasmat el nou president de SOS-racisme, el francès d'origen magribí Malek Boutih, militant socialista, el 10 de juliol del 2000:

Pregunta: A la différence de la France, de nombreux pays européens favorisent une intégration de type communautariste. La construction européenne ne risque-t-ell pas d'imposer ce modèle?

Resposta: Je suis européen, mais évidemment pas pour cette Europe qui entend déréglementer tout ce qui concern la solidarité collective mais prétend régler les droits des minorités. En réalité, cet acharnement à faire émerger les identités particulières vise à diviser pour mieux régner. Je soutiens le refus du gouvernement français d'adopter la Charte de protection des minorités et la Charte sur les langues régionales. En France, les minorités ça n'existe pas! Nous ne sommes pas une espèce menacée. Et si on se met à parler l'arabe ou le mandingue, le breton ou le corse, on fera exploser la communauté nationale. Enfin, la laïcité est une conquête fondamentale. Elle n'a jamais nié les identités individuelles, mais elle permet à chacun d'être libre de toute oppression.

Evidentment, la forma més contundent de menysprear la diversitat és simplement negar-la! Noteu la preocupació que tenen que la construcció europea els imposi el respecte de les minories.

En resum, l'endofòbia és una forma de racisme consistent en l'odi a la diversitat, que en les seves formulacions més refinades es disfressa d'igualitarisme, confonent interessadament la igualtat de drets amb la uniformitat (com si el lema de la Revolució francesa hagués estat "Liberté, Uniformité, Fraternité"), i donant-li a l'uniformisme un sentit messiànic de redempció dels "insensats" que parlen una llengua inútil, "no preferent" i que, en definitiva els oprimeix. Una prova més del fet que la discriminació lingüística es percep com a natural és que poca gent s'escandalitza en sentir parlar de llengües superiors/útils/fines vs

inferiors/inútils/tosques, mentre que les mateixes consideracions aplicades al sexe o a la raça es considerarien reprobables. Respecte a la confusió entre igualtat i uniformitat, postular que l'oficialitat exclusiva del francès és una manera de posar tots els ciutadans francesos en pla d'igualtat (quan de fet és una manera de crear dues categories desiguals de ciutadans) és tan absurd com si algú proposés com a mètode per acabar amb la discriminació de la dona la reproducció in vitro sense gestació d'òvuls exclusivament masculins: una humanitat només masculina no caldria que elaborés lleis ni mesures contra la discriminació femenina, mireu si és fàcil!

Altres dimensions de la qüestió lingüística

Les desigualtats no es limiten a les llengües dites regionals; fins i tot les llengües estatals es troben en el funcionament de les institucions comunitàries una praxi desigual que afavoreix principalment l'anglès i secundàriament el francès.

L'actual marc lingüístic és molt car, no satisfà tothom i no és extrapolable a la situació que es crearà en els pròxims anys amb les noves incorporacions (per exemple, es parla de reduir els costos d'interpretació fent-la successiva, cosa que en degradarà la qualitat i la funcionalitat de manera perillosa); però renunciem expressament a ficar-nos en el tema dels costos onerosíssims de l'actual esperpent de "solució" de la qüestió lingüística en les institucions i organismes comunitaris.

L'Europa que té suposadament vocació multicultural, com la solució que s'ha afavorit (bé que tard i malament) a Bòsnia, sembla ser que és intensament hegemonista en el seu funcionament intern (ço que interpretem en el sentit que per alguns estats o polítics la Unió no és un objectiu per si mateixa, sinó un instrument per a llur hegemonia continental), com ho demostren múltiples fonts:

La principale langue utilisée dans les réunions plénières du Parlement européen est donc l'anglais. Mas ici, la pression des États qui défendent leur droits et leur langue² est forte. Les discours des députés européens se font, le plus souvent, dans leur langue maternelle³... (Goffin 1987, Balibar 1993, pàg. 101)

² La cosmovisió endofòbica porta l'autor a parlar de "leur langue" en singular, quan la majoria dels països europeus són plurilingües, inclosos casos no tan coneguts, com Alemanya amb els sòrabs, Àustria amb els eslovens...

³ L'autor ignora o menysté el fet que una part dels eurodiputats no tenen reconegut el dret de parlar en la seva primera llengua.

Although EU officials at the Commission use French, English and to a lesser degree German as working languages (Labrie 1993: 111; see also section 3.2), the member states do not seem to be willing to accept one of these languages or another language as the lingua franca for the EU and to give up their national language (De Swann 1999: 15). There does not seem to be enough political will, neither among the political elite nor the population of the EU, to reduce the number of official languages (Mamadouh 1999: 122). Language choice is a highly political issue that is avoided by the EU and results in the lack of language policy (Loos 2000, pàg. 37)

During conversations with the British Prime Minister in May 1971, before Great Britain joined the European Community in 1973, the former (George Pompidou) insisted on using French as first working language in the future. The later (François Mitterrand), addressing himself in a letter to the European Commission in June 1990, pleads for stricter respect of the use of French:

Une tendance existe aujourd'hui, dans certains services de la Commission, à convoquer des réunions d'experts appelés à ne travailler qu'en anglais, à diffuser appels d'offres, contract-types ou documents de travail rédigés exclusivement en anglais. De telles pratiques ne sont pas admissibles, et la France continuera de s'y opposer. J'invite la Commission à un respect plus rigoureux des règles établies, notamment dans les domaines comme la recherche et le développement technologique, ou les relations extérieures de la Communauté, en particulier avec les pays de l'EUROPE Centrale et Orientale. (Labrie 1993: 144-145)

(Loos 2000, pàg. 43)

The Germans also insist on the use of German in written and oral institutional communication (Deutscher Bundestag, 1990, 14-15; Dautscher Bundesrat 1991). The chancellor demands once a year that German be included among the working languages French and English (De Swaan 1999:15). The German government complains that translations in German are not always available during meetings and that there are often not enough interpreters present. German EU officials have to use German:
Die Bundesbediensteten sind angewiesen, in allen EG-Gremien strikt auf die Verwendung des Deutschen zu achten, selbst Deutsch zu sprechen, jeden Verstoß gegen die Sprachregelung zu rügen und jeweils erforderlich Konsequenzen zu ziehen.
(Deutscher Bundestag 1990: 14-15)

Labrie (1993) concludes that these examples show that:

De telles interventions politiques de la part des gouvernements des Etats membres illustrent à souhait que des rapports de force sont à l'oeuvre dans la mise en pratique du principe de l'égalité des langues communautaires.

Language is not a neutral medium of communication; it is part of national and personal identity. Language choice in the EU is related to power. The less a member state's national language is used, the less linguistic capital will be available for its holders to get access to symbolic power and exert symbolic domination. (Loos 2000, pàgs. 43-4)

S'està configurant una Europa de castes lingüístiques, on els que tenen l'anglès o, en menor mesura, el francès com a primera llengua constitueixen la casta superior, seguida per les elits (dels altres països) que hagin invertit molts anys de la seva formació en adquirir un domini quasi nadiu de les llengües hegemòniques i completada pels que només en tenen coneixements instrumentals a nivell professional.

Per una altra banda, una Unió que pretén progressar cap a una integració en un espai jurídic comú ha d'harmonitzar mínimament les normes jurídiques dels seus Estats membres i les garanties que atorguen als seus ciutadans. Difícilment podrà Turquia ingressar a la Unió si no aboleix la pena de mort. Amb aquests condicionants, aviat es concretarà com una incongruència insostenible que la pena de mort de les persones individuals sigui motiu per frenar la integració d'un Estat i que, en canvi, la pena de mort que França ha dictat contra totes les seves llengües tret del francès, proscriuint-les dels usos oficials, no sigui motiu de rebuig.

De la mateixa manera, tants anys proclamant la lliure circulació de tot el que es mogui (persones, capitals, emissions...) fan més clamoroses les fronteres de drets lingüístiques que condicionen que un occità ciutadà espanyol de la Vall d'Aran tingui reconegut el dret a transmetre la llengua als seus fills a través del sistema escolar públic, mentre que un occità ciutadà francès de vint quilòmetres més avall només trobi que impediments per tal d'exercir el mateix dret.

La transició del segon al tercer mil·lenni ha aportat el concepte d'ingerència humanitària per justificar el dret de la comunitat internacional a intervenir en els afers d'un estat sobirà en cas

de violació dels drets humans o crims contra la humanitat. D'acord amb això, una Europa de dret no pot romandre indiferent davant el genocidi lingüístic i l'odi a la diversitat, com no hi quedaria davant de crims com els que denuncia aquest paràgraf periodístic:

Al Pakistan sorprèn el nombre de dones mortes, teòricament cremades, mentre intentaven cuinar. Hi ha casos gairebé tots els dies en els diaris de les grans ciutats. No és que allí els fogons siguin especialment perillosos. És un tema d'enfrontament familiar, marital o no, que es resol d'aquesta bàrbara manera. En general, quan un delictes contra les persones es dona en el marc d'una família, la policia no ho investiga. Ho tracta com un tema de dret civil (A. Quintà, AVUI, 26-9-2001, pàg. 8)

Potser a finals del segle present podrem llegir:

A Europa sorprèn el nombre de llengües mortes, teòricament oblidades, mentre intentaven sobreviure al S. XXI. Hi ha casos gairebé tots els anys documentats en els arxius de les grans universitats. No és que a Europa les llengües siguin especialment febles. És un tema d'enfrontament intraestatal que es resol d'aquesta bàrbara manera. En general, quan un delictes contra les llengües es dona en el marc d'un estat sobirà, la Unió Europea no ho investiga. Ho tracta com un tema de dret intern

Un últim aspecte de l'endofòbia és el victimisme de què es transvesteix davant de qualsevol consolidació del respecte a la diversitat, com les desenes de pares immigrants que a l'inici de la reintroducció del català al sistema educatiu a Catalunya reclamaven el dret a educar els seus fills en la ignorància del català:

Con todo, no hay que ser ingenuos: la ocupación de nuevos espacios y ámbitos por parte de las lenguas minoritarias supondrá necesariamente el cese del predominio de la lengua dominante en esos espacios y los hablantes e instituciones que la promueven harán lo posible para no dejar esa posición predominante: nadie renuncia al dominio de buen grado. En estos casos hablarán de imposición y de violación de derechos. (Moreno 2000, pàg. 225)

És possible una Unió equilibrada i justa des del punt de vista lingüístic?

Passem a formular en positiu el que caldria per compensar els aspectes negatius que hem recol·lectat fins ara. L'Europa del tercer mil·lenni podria ser la del gaudi del multilingüisme, percebut com una riquesa i mai més com un castig diví. Per a això, caldria:

- salvar al màxim de llengües amenaçades
- instaurar la pau lingüística, reconeixent a tots els col·lectius lingüístics els mateixos drets i compensant les llengües que han estat perseguides
- eliminar l'hegemonisme lingüístic en totes les institucions comunitàries i en els canals de relació entre els pobles de la Unió, com el turisme o els intercanvis comercials
- fomentar formes de contacte lingüístic equitatives
- fomentar el poliglòtisme entre els/les europeus/ees i dels/les europeus/ees envers els/les immigrants i viceversa

Ce qu'il faut rechercher, à tout prix et par tous les moyens, dans un grand Etat comme dans un couple - la plus petite cellule sociale- c'est le respect et la symbiose des différentes valeurs, des différentes cultures, et non pas la domination de l'une par l'autre, domination qui, un jour ou l'autre, conduira à un déséquilibre et à une désagrégation totale. La richesse, la grandeur d'un Etat se mesurent par la symbiose des différentes cultures et le respect mutuel de toutes les valeurs de ses partenaires qui seul permet un modus vivendi satisfaisant pour tous. (Gila 1994, pág. 158)

La preservació de les llengües

Moltes veus s'han manifestat a favor de la preservació de les llengües amenaçades, sigui des de la perspectiva dels drets lingüístics, sigui des de la perspectiva ecolingüística segons la qual l'espècie humana necessita la diversitat. Crystal es pregunta retòricament per què ens hem de preocupar per la preservació de les llengües, pensant probablement a convèncer un lector monoglòt:

Why should we care?

- Because we need diversity
- Because languages express identity
- Because languages are repositories of history
- Because languages contribute to the sum of human knowledge
- Because languages are interesting in themselves, (Crystal 2000, capítol 2)

Des d'una perspectiva de drets lingüístics, voldríem que totes les comunitats lingüístiques (tant si la seva àrea geogràfica coincideix amb el territori d'un Estat com si no) tinguessin els mateixos drets lingüístics, inclòs el dret a un futur, a poder educar els seus fills en la seva llengua sense que això els representi un handicap el dia de demà que limiti la seva capacitat de realitzar-se plenament com a persones o els impedeixi el gaudi de la seva herència cultural.

La territorialitat

Excepte per a les llengües nòmades, com el romaní, la pau lingüística passa pel reconeixement de les llengües, del seu domini territorial, del respecte a la seva identitat. La Declaració universal de drets lingüístics posa molta cura a definir el territori i la Carta de les llengües minoritàries proclama entre els articles als quals no admet reserves (segons l'article 21) per part dels Estats signataris "el respecte de l'àrea geogràfica de cada llengua regional o minoritària" (art. 7.1.b). Una formulació mínima de la territorialitat en el marc dels drets lingüístics és la següent:

Esto significa que todas las lenguas de la CE deben ser reconocidas como oficiales y deben poder ser usadas en las relaciones de los ciudadanos con las instituciones comunitarias. Además, cada lengua gozaría de un territorio reconocido como espacio de expresión propio de la lengua en cuestión, donde se garantizaría su uso exclusivo en todas las funciones públicas y en la enseñanza. El respeto al derecho individual tiene tres ejes fundamentales: poder relacionarse en la lengua propia con las instituciones comunitarias, el derecho a usar la lengua propia en las relaciones interpersonales, y el derecho a usarla y de obtener traducción en caso de ser detenido, juzgado o estar sometido a un proceso penal. (Ramon 1994, pàgs. 165-6)

Aquest reconeixement territorial també es planteja, al marge de drets, des de la perspectiva ecolingüística, per tal com es considera que una llengua amenaçada necessita un hàbitat sense influències externes, de la mateixa manera que una espècie animal en perill d'extinció necessita un hàbitat lliure dels depredadors que se n'alimenten. S'han comprovat en molts casos que si una comunitat es disgrega o veu com altres llengües s'introdueixen en parts del seu territori, ho té més difícil per sobreviure:

"The geographical distribution of minority group members generally affects language maintenance and shift considerably. As long as they live concentrated in a certain area, minority groups have better chances of maintaining their language." (Appel 1987, pàg. 36)

La igualtat de drets, d'oportunitats i de desigualtats

Una Europa amb castes lingüístiques no és un model a conservar. El model ha de ser el d'una Unió de ciutadans/nes i de pobles iguals en drets i on tots els ciutadans/nes tenen les mateixes oportunitats en funció de llurs mèrits i no de llur llengua i on l'única espècie o col·lectivitat en perill d'extinció sigui l'*homo uniformis*, el monoglot integral que obliga sempre els altres a fer allò que ell és incapaç de fer: canviar de llengua.

Com que els nuclis dirigits de la Unió, el Parlament inclòs, no poden combatre eficaçment ni l'hegemonisme de l'anglès i del francès ni la sagnia econòmica de l'actual statu quo lingüístic (i no pas perquè no hi hagi solucions tècnicament acceptables, com l'Esperanto o el Basic English, que només se poden rebutjar des dels prejudicis de la ignorància), una

alternativa que tindria la virtut d'aportar la igualtat de desigualtats seria la de l'al·loglotisme, és a dir, la de posar tots els funcionaris i càrrecs en pla d'igualtat exigint-los que desenvolupin llur activitat professional en una llengua diferent de la seva primera. Qui hagi assistit a congressos internacionals ha experimentat el fet que tot sovint és més fàcil entendre(>s amb) un no nadiu que conegui la llengua instrumentalment que no pas amb un nadiu.

Cal remarcar el fet que una institució no funciona al·loglòticament si només una part dels seus membres s'expressen en segona llengua (com actualment al Parlament europeu, on els europarlamentaris catalans han d'expressar-se en castellà o en francès, però no poden fer-ho en català); només si tots els interlocutors tenen la restricció de no poder usar la seva primera llengua es pot dir que la comunicació és neutral (simètrica).

Cal entendre que una solució al·loglòtica pot trobar tantes resistències o més que la d'una lingua franca neutral o la d'acceptar l'hegemonia d'una o dues llengües i que per a nosaltres és més un motiu de reflexió que no pas una proposta versemblantment viable; entre d'altres motius, perquè segurament hauria d'anar acompanyada d'una altra proposta que la majoria consideraria poc viable: la rotació, per torns de 5, 10 o 20 anys, de les llengües de treball en el si de la Unió.

En la comunicació al·loglòtica, el parlant se sent molt més lliure per tal com s'assumeix que ningú no fa el rol de nadiu que detenta, doncs, la genuïtat de la llengua. (Appel 1987, pàgs. 134 i 135) recullen recerques en tres ciutats africanes intensament multiètniques (Kampala, Nairobi i Lagos) que demostren que els interlocutors de llengües primeres diferents tendeixen majoritàriament a usar una tercera llengua encara que tots dos coneguin la de l'interlocutor per tal com parlen amb més llibertat, cosa que pels autors demostra que valorem la neutralitat de la tercera llengua en la mida en què les converses asimètriques posen en situació d'inferioritat el qui utilitza una segona llengua respecte del qui usa una primera llengua.

També ens interessen els motius de la creació del Bahasa, la llengua oficial d'Indonèsia:

Rather similar to the choice of a third language is the creation of a new language as a strategy of neutrality. This new language may be related to any of the languages involved in the interaction situation, but should not be identified with it. A rather successful example of such a new language is Bahasa Indonesia, the official language of the Indonesian republic. Bahasa is now widely used, in addition to the many local languages of the individual islands and the ethnic groups, throughout the Indonesian archipelago. How did the Indonesian revolutionary government manage to impose Bahasa so successfully? Bahasa was developed from Malay (an Austronesian language), a lingua franca of the colonial and perhaps even pre-colonial period, which functioned as an auxiliary language at lower governmental levels during the Dutch period. It was promoted during the Japanese occupation of World War II and embraced by Sukarno during the struggle for independence as a symbol of national identity. The most important factor behind Bahasa as a fully-fledged lingua franca, however, Tanner (1967) claims, is the fact that it is not the language of any one prominent ethnic group. It is therefore a safe first choice in any conversation between two Indonesians. (Appel 1987, pàg. 134-5)

Un segon exemple de recerca de neutralitat que ha reeixit el trobem entre els precursors de l'Estat d'Israel, que pretenien aglutinar jueus de llengües molt diferents:

"For a period of nearly 1700 years, Hebrew had not been used orally in daily life, but only as a liturgical language, i. e. for saying prayers, and reading and studying sacred texts. Ben-Yehuda tried to set an example for others by establishing the first Hebrew speaking household in Palestine. Perhaps one can imagine the potential communication problems in the family, considering that at that time Hebrew vocabulary lacked such everyday words as the equivalents of *kitchen* or *stamp*" (Appel 1987, pàg. 47)

encara que no tothom ho atribueix a la "neutralitat" de l'Hebreu clàssic:

Most of the 19th- and early-20th-century revivers of Hebrew and founders of the early Zionist settlements in Israel ("the new Yishuv") were Central and Eastern European mother-tongue speakers of Yiddish, a language then undergoing intensive modernisation and ideological (often anti-Zionist) functional expansion that sometimes rejected and competed with the revival of Hebrew and the establishment of a new Jewish state. The relationships between the advocates of the two languages were often antagonistic, and the period 1900-1920 is often referred to as "the war of the languages". The older secular advocates of Yiddish (frequently lumped together as "Yiddishists", even though there were -and are today- substantial differences among them vis-à-vis Hebrew, religion, brand of socialism and even brand of Zionism) living in Israel today still tell horror stories about the persecution of their writers, newspapers, theaters and nonprint media, some of which is still ongoing. (Fishman 2000, pàg. 216)

El cas contrari, el de la tria com a lingua franca de la d'un grup ètnic prominent, ens ve de l'Afganistan on, el 1936, un decret estableix que:

"pur essendo il persiano la lingua d'insegnamento e la lingua scritta dell'Afghanistan, si provveda a diffondere e ravvivare la lingua afghana zabâni afghâni", introducendo così questa denominazione in luogo de pashto (Vercellin 1980, pàg. 124)

en un país amb 32 llengües de quatre troncs lingüístics diferents (Vercellin 1980, pàg. 122) amb el resultat que el 1980, després de 44 anys,

Malgrado le decisione costituzionali, l'appoggio governativo, il fatto di essere la prima lingua di Radio Afghanistan, lingua obbligatoria nelle scuole, il pashto non è riuscito ancora a imporsi come lingua nazionale. (Vercellin 1980, pàg. 124)

Troblem el mateix a l'Índia:

"The dual-language policy of India failed partly because of the politically, religiously and practically motivated opposition against Hindi. As a result, in 1967 English was again adopted as the second official language." (Appel 1987, pàg. 46)

La neutralitat en una llengua pot venir del fet que per a les funcions d'interlingua o lingua franca s'usi una variant modificada de la llengua. Si l'ampliació de la Unió europea imminent obligués a inclinar-se per una única llengua de treball, caldria que aquesta llengua pagués el preu de veure's adaptada a les necessitats de la comunicació supranacional; això podria passar per una reforma ortogràfica (Jones 1944) i per una simplificació lèxica i fraseològica:

Basicsprachen sind modifizierte Ethnosprachen, die eine Untermenge des Wortschatzes benutzen und mit dieser durch Paraphrasieren das lexikalisch Material herstellen, wie es in der Normalsprachen enthalten ist. Die Orthographie, Morphologie und Syntax der Sprache werden nicht verändert. (Blanke 1985, pàg. 146)

La conseqüència de l'adopció d'una llengua ètnica simplificada, com el Basic English, és que els parlants nadius d'anglès ordinari també han d'esforçar-se per usar la variant internacional, cosa que ens aproxima a la igualtat.

I si arribéssim a l'acord que el genocidi lingüístic ha de ser compensat, una bona manera de simbolitzar que l'Europa del tercer mil·lenni és la de la tolerància i el foment de la diversitat seria adoptar el romaní (al natural o simplificat) com a lingua franca d'Europa. Hi ha qui ho té clar:

"Intérêt pour l'Europe: langue supranationale éventuelle donnant la solution pour les minorités nationales. Quelle langue européenne peut jouer ce rôle? Il semble que ce devrait être celle qui possède toutes les qualités mises en avant par les partisans des "langues internationales":

- être apolitique;
- posséder une structure simple et rigoureuse;
- avoir un vocabulaire international.

La romani, sans être une langue artificielle, répond à ces exigences..." (Gila 1994, pàg. 156)

Aquest autor usa *apolític* justament en el sentit de *no hegemònic*, és a dir que opina que triar el romaní com a lingua franca europea no donaria a cap estat un avantatge polític en el si de la Unió, com el que ara tenen França i Gran Bretanya.

Ius linguae

El darrer element que portarem a reflexió és el que hem anomenat *ius linguae* per analogia amb el *ius gentium*, que és la regulació del dret a la ciutadania en base a l'herència: si ets fill de ciutadans, tens dret a tenir la ciutadania. Un aspecte d'aquest element és com s'integren els immigrants: el Quebec té l'experiència d'haver hagut de regular per llei l'escolarització dels fills dels immigrants en francès, car altrament capgiraven la demografia en benefici de l'anglès. Un altre pot ser com coexisteixen els immigrants intracomunitaris amb els nadius en zones de forta immigració de luxe (jubilat, professions liberals...). En tots aquest casos, es tractaria de privilegiar el coneixement de la llengua, cosa que vinculada a la territorialitat, hauria d'acabar amb la dinàmica lingüicida actual (els immigrants s'apunten majoritària a la

llengua més forta, convertint-se en cavall de Troia de la llengua forastera): si a un immigrant se li requereix un mínim domini lingüístic per accedir a la ciutadania o a determinats drets cívics, la llengua requerida hauria de ser la del territori on resideix i no la més hegemònica.

Aquesta pràctica es podria considerar discriminativa, però en tot cas no ho seria més que el que fan els Estats sobirans quan exigeixen, per tal de donar la ciutadania a un estranger, un conjunt de passos que requereixen demostrar una competència lingüística.

En el cas dels immigrants de luxe intracomunitaris, caldria potenciar la seva intercomunicació amb els nadius i la seva participació en la cosa pública:

"Car, si la Suisse est souvent considéré comme un modèle de démocratie, Marianne Duval-Valentin a raison de souligner que: Il ne suffit pas que les propositions de lois et les référendums puissent être librement discutés, encore faut-il que les citoyens puissent en débattre dans une langue qui leur est familière." (Calvet 1996, pàg 96)

Si, per exemple, el dret de vot dels immigrants intracomunitaris a les municipals estigués supeditat a l'acreditació d'uns coneixements mínims de la llengua del país, aquest dret cívic podria ser exercit amb moltes més garanties d'eficàcia democràtica i els immigrants deixarien de constituir una illa lingüística dins del territori o, en alguns casos, una taca d'oli que acaba empassant-se'l; és el cas dels alemanys a les illes Balears i Pitiüses⁴: el fet que la majoria siguin monoglots i que la resta bàsicament només coneguin rudiments de castellà i molt poc la llengua del país els converteix en un factor d'acceleració del perill de desaparició del català.

Conclusions

La Unió europea té vocació d'aconseguir una integració molt més enllà de l'economia, especialment amb un espai jurídic comú i una ciutadania europea. Per arribar a això, cal resoldre la qüestió lingüística tant a nivells de les institucions europees com en l'interior dels Estats, inclosos aquells que consideren el genocidi lingüístic un afer intern.

El fet que la qüestió lingüística a Europa no sigui fàcil de resoldre no justifica la inanició en aquest camp, on moltes alternatives possibles han estat descartades sense ser estudiades. En qualsevol cas, si s'intenten solucions no neutrals, que afavoreixin l'hegemonia d'algun Estat, caldrà comptar amb "la pression des Etats qui defendent leur droits".

En el cas de les polítiques per protegir les llengües en perill de desaparició, caldrà dedicar energies a les mesures proteccionistes, però també a combatre els prejudicis racistes contra la diversitat lingüística, a crear la consciència que Europa serà multilingüe i multicultural o no serà. Si es vol una Unió que desperti l'adhesió dels seus ciutadans, aquests han de sentir-s'hi iguals en drets, sense castes que els discriminin. La lluita contra d'endofòbia hauria de

⁴ el que alguns ja anomenen "Land de Majorca" pot acabar tenint l'alemany com a llengua principal: més de 160 vols setmanals comuniquen Palma amb les principals ciutats alemanyes en règim de pont aeri, més del doble que els vols que uneixen Palma amb Barcelona i Madrid juntes...

complementar-se amb mesures antixenofòbiques que facilitin la integració dels immigrants, equilibrant el respecte envers ells amb l'eliminació del risc que contribueixin a incrementar el perill de desaparició de les llengües més febles.

Atesa la correlació de forces actual, la generació d'un nou escenari multilingüe de comunicació simètrica i efectiva en condicions d'igualtat per a totes les comunitats lingüístiques hauria de començar pels que se suposa que haurien de tenir més fe en la causa europeista: tots els qui treballen o formen part de les institucions de la Unió, creant un marc que afavoreixi aquest nou escenari, poden provocar un efecte cascada beneficiós sobre els altres nivells d'organització política.

Finalment, l'entelèquia d'adoptar una llengua neutral (Basic English, Romaní...) com a lingua franca podria concretar-se com a política comuna de països membres que vulguin contraposar-se a l'hegemonisme del francès, l'anglès o l'alemany, encara que el preu a pagar fora la renúncia simbòlica a llur llengua a la Unió: renunciarien a un símbol de molt poc pes (com són avui per avui el grec, el danès, l'italià o l'holandès a escala europea) a canvi de posar l'autèntica primera pedra de la construcció Europea.